

- [12] Лізунова А. П., Михальова М. Ю. Примусове відчуження в Швеції. *Містобудування та територіальне планування*. 2012. Вип. 44. С. 306–310. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2012_44_43
- [13] Москалюк О. В. Механізм подолання змістовних і темпоральних колізій норм права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2011. С. 10–15
- [14] Гриняк А. Б. Примусове відчуження майна в умовах воєнного стану в Україні. *Нове українське право*. 2022. Вип. 2. С. 21–28. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/227/206>

REFERENCES

- [1] *Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language*. Retrieved from <https://sum.in.ua/s/rekvizycja>
- [2] Geneva Convention on the Protection of the Civilian Population in Time of War (1949, August). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
- [3] Convention on the Improvement of the Fate of the Wounded and Sick in Active Armies (1949, August). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
- [4] Gai-Nizhnyk, P. *Politics of revolutionary expediency or state-building helplessness?* Retrieved from <https://matrix-info.com/rekvizytsiyi-tsentralnoyi-rady-polityka-revolutsijnoyi-dotsilnosti-chy-derzhavotvorchoyi-bezporadnosti/>
- [5] On property in the USSR: Law of the USSR (1990, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1305400-90#Text>
- [6] Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine (2003, January). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/435-15/sp:max50:nav7:font2#Text>
- [7] On alienation of land plots, other real estate objects located on them, which are in private ownership, for public needs or for reasons of public necessity: Law of Ukraine (2009). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text>
- [8] Berestova, I. E., Verenkiotova, O. V., Serbina, N. O., & Seminoh, S. V. (2021). Public Interest in Private Law Relations of Transition Democracies: A Modern View from the Standpoint of a Systemic Approach. *International Journal of Criminology and Sociology*, 10, 430–439. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/b619/e094ea95e3efaf588db6118c6a266a55e936.pdf>
- [9] Civil Protection Code of Ukraine: Law of Ukraine (2012). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
- [10] On the legal regime of the state of emergency: Law of Ukraine (2000). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>
- [11] Decision of June 18, 2020 No. 5-p(II)/2020 of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional complaint of the citizen of Ukraine Olga Mykolayivna Levchenko regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the prescription of clause 5 of section III «Final provisions» of the Law of Ukraine. On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Pension Insurance» (2015, March, No. 213-VIII Case No. 3–189/2018(1819/18). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-20>
- [12] Lizunova, A. P., & Mykhalyova, M. Yu. (2012). Forced alienation in Sweden. *Urban planning and territorial planning*, 44, 306–310. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2012_44_43

- [13] Moskalyuk, O. V. (2011). The mechanism of overcoming substantive and temporal collisions of legal norms (Candidate Thesis, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kharkiv, Ukraine).
- [14] Hrynyak, A. B. (2022). Forced alienation of property under martial law in Ukraine. *New Ukrainian law*, 2, 21–28. Retrieved from <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/227/206>

Світлана Володимирівна Семіног

Кандидат юридичних наук, старший дослідник
Провідний науковий співробітник відділу планування
та координації науково-правових досліджень
Національна академія правових наук України
61024, вул. Пушкінська, 70, Харків, Україна

Svitlana V. Seminoh

Candidate of Legal Sciences, Senior Researcher
Leading researcher of Department of planning and coordination
of scientific and legal research
National Academy of Legal Sciences of Ukraine
61024, 70 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Семіног С. В. Реквізіція: модернізація статті 353 Цивільного Кодексу України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 1. С. 182–194.

Suggested Citation: Seminoh, S. V. (2024). Modernization of article 353 of the Civil Code of Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 31(1), 182–194.

Стаття надійшла / Submitted: 06/02/2024

Доопрацьовано / Revised: 06/03/2024

Схвалено до друку / Accepted: 28/03/2024

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

УДК 343.231::344.131(477)

DOI: 10.31359/1993-0909-2023-31-1-195

Олександр Васильович Ободовський

Кафедра кримінального права
Національний університет «Одеська юридична академія»
Одеса, Україна

ПРО ВІЙСЬКОВИЙ ХАРАКТЕР ДЕЯКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Анотація. Для того, щоб держава могла себе захистити, її Збройні Сили повинні мати необхідний рівень бойової готовності та боєздатності. Військові кримінальні правопорушення – це посягання на бойову готовність та боєздатність Збройних Сил України та інших військових формувань. Наслідком військових кримінальних правопорушень є зниження (підрив) бойової готовності та боєздатності військового підрозділу, військової частини, Збройних Сил України та інших військових формувань. В умовах війни потрібно, щоб рівень бойової готовності та боєздатності кожного військового підрозділу, кожної військової частини і Збройних Сил України та інших військових формувань був високим. Тому суспільна небезпека військових кримінальних правопорушень, які вчинені в умовах війни, є великою. Мета дослідження – вирішити питання про те, чи відносяться деякі правопорушення, передбачені не у XIX розділі Особливої частини КК України, до військових. У дослідженні були використані такі методи, як спостереження, догматичний, моделювання та системний, індукції та дедукції. Статті 335–337 КК України розміщені у розділі XIV Особливої частини КК України. Водночас це не означає, що родовий об'єкт даних кримінальних правопорушень можна визначити як суспільні відносини щодо охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації. Ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу призводить до того, що Збройні Сили України та інші військові формування (їх конкретний підрозділ, частина) будуть неуккомплектовані так, як потрібно. Тому їх бойова готовність та боєздатність знизиться (правопорушення є військовим). Військовими є також кримінальні правопорушення, передбачені у статтях 336, 337 КК України. Кримінальне правопорушення, передбачене у статті 336¹ КК України, дуже близьке за своєю суттю до військових, але військовим не є.

Ключові слова: родовий об'єкт, військові кримінальні правопорушення, бойова готовність та боєздатність, законодавча помилка, основний безпосередній об'єкт.

Oleksandr V. Obodovskiy

Department of Criminal Law
National University «Odesa Law Academy»
Odesa, Ukraine

ON THE MILITARY NATURE OF SOME CRIMINAL OFFENCES

Abstract. *In order for the state to be able to defend itself, its Armed Forces must have the necessary level of combat readiness and combat capability. Military criminal offenses are violations of the combat readiness and combat capability of the Armed Forces of Ukraine and other military groups. The consequence of military criminal offenses is the reduction (undermining) of the combat readiness and combat capability of a military subunit, a military unit, the Armed Forces of Ukraine and other military groups. In the conditions of war it is necessary that the level of combat readiness and combat capability of each military subunit, each military unit and the Armed Forces of Ukraine and other military groups be high. Therefore, the social danger of military criminal offenses committed in wartime is great. The purpose of the research is to resolve the issue of whether some offenses not provided for in Section XIX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine are refer to the military criminal offences. The research used such methods as observation, dogmatic, modeling and systematic, induction and deduction. Articles 335–337 of the Criminal Code of Ukraine are placed in Section XIV of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. But this does not mean that the generic object of these criminal offenses can be defined as social relations regarding the protection of state secrets, the inviolability of state borders, ensuring of conscription and mobilization. Evasion from conscription for fixed-term military service, military service for conscription of officers leads to the fact that the Armed Forces of Ukraine and other military groups (their specific subunit, unit) will be understaffed as required. Therefore, their combat readiness and combat capability will decrease (the offense is a military one). Criminal offenses provided for in Articles 336 and 337 of the Criminal Code of Ukraine are also military offences. The criminal offense provided for in Article 336¹ of the Criminal Code of Ukraine is very close in its essence to military criminal offences, but it is not military.*

Keywords: *generic object, military criminal offences, combat readiness and combat capability, legal error, main direct object.*

ВСТУП

Військові кримінальні правопорушення вчиняються як у мирний час, так і під час війни. Втім порівнювати одну ситуацію й другу не можна. Дійсно, військові кримінальні правопорушення позначаються на бойовій готовності й боєздатності військового підрозділу, військової частини, але шкода від зниження рівня бойової готовності та боєздатності підрозділу, частини і Збройних Сил України та інших військових формувань у цілому під час війни буде набагато більшою, ніж в умовах мирного часу. Власне, з цієї причини умови воєнного стану та бойова обстановка, умови особливого періоду, крім воєнного стану, визнаються (*особливо*) *обтяжувачими обставинами* низки військових кримінальних правопорушень.

Під час війни кількість військових кримінальних правопорушень є значно більшою, ніж в умовах мирного часу. Так, у 2013 році було зареєстровано 369 військових злочинів [1], протягом 2014 року – 4153 злочини [2], протягом 2021 року – 3037 військових кримінальних правопорушень [3], у 2023 році – 28666 таких правопорушень [4]. Але і в мирний час суспільна небезпека цих кримінальних правопорушень є високою, тому що вони прямо впливають на здатність держави захистити себе. У зв'язку з цим слушною є висловлена ще у 2014 році думка про те, що за останні роки «спостерігається стійка тенденція зростання уваги в роботах українських учених-юристів до проблем злочинності серед військовослужбовців. *Кількість таких злочинів (їдеться про військові злочини. – примітка наша) зазвичай незначна, але вони вчиняються представниками однієї з найбільш організованих спільнот – військовослужбовцями і тому складають надзвичайно велику (!) небезпеку*» (курсив наш. – примітка наша) [5, с. 148]. Ще більш очевидним буде звернення до теми про військові кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану. Ось що сказав з цього приводу В. О. Навроцький: «Говорити про актуальність проблеми відповідальності за військові кримінальні правопорушення у годину війни – ламатися у відкриті двері» [6, с. 6].

Перед тим, як досліджувати військові кримінальні правопорушення, потрібно визначитися, *які ж правопорушення належать до цієї групи*. На перший погляд, це питання вирішується просто: в Особливій частині КК України є окремий розділ (XIX), у якому, як випливає з назви розділу, і передбачені всі такі правопорушення. З іншого, однак, боку, кожен може помилитися, і стаття про відповідальність за невійськове правопорушення може опинитися серед статей про відповідальність за правопорушення військові. А може бути й навпаки: так, що стаття про відповідальність за військове правопорушення включена до розділу, в якому передбачені правопорушення невійськові. Отже, не виключається законодавча помилка. І про можливість допущення законодавчої помилки говорить, наприклад, Р. О. Стефанчук: «Я... мав робочу зустріч з представниками окремих судів і я звернувся з проханням з тим, щоб суди аналізували ті помилки в законодавстві, які ми інколи допускаємо при прийнятті, і оперативно інформували Верховну Раду, де який закон за результатами моніторингу слід було би поправити чи зробити більш точну редакцію» [7].

У науці кримінального права неодноразово зверталася увага на те, що в низці випадків основний безпосередній об'єкт того чи іншого кримінального правопорушення не узгоджується з родовим об'єктом. Так, І. І. Чугуніков зазначає: «...статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, та розбещення неповнолітніх з точки зору їх кримінально-правової природи є злочинами проти моральності (інтересів суспільства в сексуальній сфері) і повинні бути розташовані в розділі XII КК (у розділі XII *Особливої частини КК України. – примітка наша*)» [8, с. 329–330]. «...примушування до заняття проституцією, яке вчиняється із застосуванням чи погрозою застосування насильства, – читаємо у праці

І. І. Чугунікова далі, – є злочином проти статевої свободи. Аналогічною кримінально-правовою природою характеризуються й дії, пов’язані зі спонуканням до заняття проституцією, яке вчиняється з використанням шантажу, уразливого стану потерпілої особи або поєднане з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої особи чи її близьких родичів, у зв’язку з чим норму такого змісту логічно було б розташувати саме в розділі IV КК України (у розділі IV *Особливої частини* КК України. – *примітка наша*)» [8, с. 338]. З того часу, як були сформульовані наведені вище висновки (з 2017 року), КК України неодноразово зазнавав змін, і, зокрема, двічі у новій редакції викладалася ст. 155 Кодексу [9; 10]. У цій статті (у чинній її редакції) передбачена відповідальність за вчинення повнолітньою особою дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку. Разом з тим висновки вченого є актуальними й сьогодні.

Схожі міркування висловлює і С. С. Кудінов. Наголошуючи на тому, що «внесення будь-яких змін до КК України має ґрунтуватися на розумінні того, що його Особлива частина є чіткою, упорядкованою, побудованою на одному критерії системою правових норм, що забезпечує результативний правовий вплив на суспільні відносини», і підкреслюючи, що таким критерієм є об’єкт злочину, науковець водночас констатує: «Однак указаний критерій неповною мірою враховано законодавцем, адже склади злочинів, предметом яких є відомості, що становлять державну таємницю, розташовані в різних розділах Особливої частини КК України, що призводить до порушення цілісності системи кримінально-правової протидії цим злочинам» [11, с. 103].

Невідповідність основного безпосереднього об’єкта кримінального правопорушення родовому об’єкту могла б стати предметом вивчення за умови, що встановлення такої невідповідності *призводитиме до певних правових наслідків*. В іншому випадку зазначені дослідження не матимуть ні теоретичної, ні практичної цінності. Чи не найбільш красномовно про значення згаданої невідповідності сказав І. І. Чугуніков: «...на рівні правозастосування може бути констатована відсутність об’єкта з подальшим закриттям кримінального провадження на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України як тоді, коли законодавець помилився щодо наявності об’єкта кримінально-правової охорони... так і тоді, коли охорона певних відносин передбачена КК, але безпосередній об’єкт злочину не збігається зі своїм родовим об’єктом...» [12, с. 170].

Таким чином, те, що основний безпосередній об’єкт кримінального правопорушення не узгоджується з родовим об’єктом, може мати значення. Це стосується як кримінальних правопорушень у цілому, так і військових кримінальних правопорушень зокрема. Тому підлягають дослідженню, з одного боку, об’єкти тих кримінальних правопорушень, які претендують на визнання їх військовими, а з іншого, – значення невідповідності основного безпосереднього об’єкта кримінального правопорушення родовому об’єкту.

1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Низці аспектів відповідальності за військові кримінальні правопорушення приділялася й приділяється увага в науці кримінального права. Хоча розділ XIX – один із найбільших у структурі Особливої частини КК України. Це означає, що й питань, які потребують дослідження немало, а їх повноцінне висвітлення неможливе в одній, двох або трьох публікаціях.

Свої праці присвятили проблематиці відповідальності за військові кримінальні правопорушення М. І. Карпенко [13], О. М. Сарнавський [14], С. О. Харитонов [15] та ін. Останнім часом питання відповідальності за військові кримінальні правопорушення знайшли висвітлення в наукових статтях. Наприклад, О. В. Ленда досліджує об'єкт самовільного залишення військової частини або місця служби й доходить висновку про те, що як родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби має розглядатися порядок проходження та несення військової служби, зазначений порядок – «це сукупність правовідносин, що виникають на підставі низки нормативно-правових актів у сфері життєдіяльності Збройних Сил України, котрі (нормативно-правові акти. – *примітка наша*) встановлюють такий порядок несення та проходження військової служби, що може бути порушений зсередини виключно військовослужбовцями»; родовий об'єкт військових кримінальних правопорушень та діяння, передбаченого ст. 407 КК України, «охоплює і порядок проходження, і порядок несення військової служби, оскільки ці поняття органічно взаємопов'язані між собою» [16, с. 596].

Кримінально-правові ознаки й проблеми кваліфікації самовільного залишення військової частини або місця несення служби стали предметом наукового дослідження Н. А. Орловської та Ю. П. Степанової. Вчені погоджуються з висловленою у кримінально-правовій літературі пропозицією (І. П. Міщук, Є. А. Слюсарчук, 2015) «визнавати безпосереднім об'єктом самовільного залишення військової частини або місця служби суспільні відносини, пов'язані зі встановленим порядком перебування військовослужбовця у військовій частині або місці служби» і продовжують: «З цього випливає, що порядок проходження військової служби є видовим, а не безпосереднім, об'єктом діяння, передбаченого ст. 407 КК» [17, с. 512]. Н. А. Орловська та Ю. П. Степанова пояснюють також, що приділяють «певну увагу визначенню безпосереднього та видового об'єкта «самовільного залишення», оскільки це має безпосереднє практичне значення для розмежування даного діяння з суміжними військовими кримінальними правопорушеннями» [17, с. 512]. У той же час мовиться й про інше: «В умовах агресивної війни проти України поряд з вирішенням безпосередніх завдань щодо оборони, захисту суверенітету держави, її територіальної цілісності та недоторканності, що забезпечується ЗСУ та іншими військовими формуваннями... є нагальна необхідність забезпечення військового правопорядку. Недопущення його порушень військовослужбовцями *запобігає зниженню боєздатності окремих*

підрозділів, зриву виконання бойових завдань, підвищує довіру населення в сили оборони держави» (курсив наш. – примітка наша) [17, с. 511].

Напевно, встановлений порядок проходження військової служби і встановлений порядок перебування військовослужбовця у військовій частині або в місці служби, на думку Н. А. Орловської та Ю. П. Степанової, є складовими (частинами) військового правопорядку. Хоча з іншого боку, як було показано вище, науковці пишуть, що недопущення порушень військового правопорядку «запобігає зниженню боєздатності окремих підрозділів, зриву виконання бойових завдань, підвищує довіру населення у сили оборони держави». Значить, військовий правопорядок охороняється не сам по собі, а як передумова досягнення (отримання) іншого результату, причому саме заради досягнення цього іншого результату держава й визначає, яким має бути порядок несення (проходження) військової служби. З цієї ж причини держава встановлює відповідальність за порушення встановленого порядку несення (проходження) військової служби. Якщо це так, то об'єктом самовільного залишення військової частини або місця служби (і військових кримінальних правопорушень у цілому) слід було б вважати якраз боєздатність підрозділів і їх здатність якісно виконати бойові завдання, віру населення в сили оборони держави.

Оприлюднені також результати досліджень проблем, з якими може бути пов'язане застосування ст. 435¹ КК України. Так, науковці аналізують передумови криміналізації образи честі й гідності військовослужбовця, погрози військовослужбовцю, розглядають об'єктивну сторону кримінальних правопорушень (злочинів), передбачених у ст. 435¹ КК України, торкаються такого поняття, як «честь» (у ролі об'єкта правової охорони), ведуть мову про те, кого саме (права яких саме осіб) охороняє держава від посягань, передбачених у ст. 435¹ КК України, вирішують питання про суб'єктів відповідних кримінальних правопорушень (злочинів), зупиняються й на деяких інших питаннях [18, с. 371–373]. Однак об'єкт кримінального правопорушення, про яке мовиться в публікації, висвітлений тільки частково; автори звертають на це увагу й зазначають, що визначення об'єкта посягання є одним із напрямків подальших наукових розвідок [18, с. 373].

Розглянуті та інші публікації присвячені окремим аспектам відповідальності за військові кримінальні правопорушення, причому в науці порушується також питання про систему військових кримінальних правопорушень. Так, з посиланням на дисертацію М. І. Карпенка (2020), колектив авторів зазначає, що на другому етапі реформування системи військових кримінальних правопорушень «родовий об'єкт військових злочинів необхідно розширити з огляду на необхідність посилення кримінально-правової охорони воєнної безпеки України». На думку авторів, у розділі XIX Особливої частини КК України (з новою назвою: «Кримінальні правопорушення проти воєнної безпеки України») має бути передбачено кілька глав. До першої із них – «Кримінальні правопорушення проти порядку комплектування воєнної організації держави», – вважають учені, мають бути включені

такі правопорушення, як ухилення від призову на військову службу в мирний час, ухилення від призову на військову службу за мобілізацією, ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації, ухилення від військового обліку або спеціальних зборів; відповідні статті слід виключити із розділу XIV Особливої частини КК України. Друга глава – «Військові кримінальні правопорушення» – має включати статті про відповідальність за діяння, передбачені зараз у статтях 402–421, 425–432 КК України. У статтях третьої глави пропонується передбачити відповідальність за правопорушення проти порядку забезпечення режиму особливого періоду [19, с. 6–7].

Таким чином, проблематика кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення не залишалася поза увагою вчених. Висновки, сформульовані авторами, становлять підґрунтя для подальшого вивчення військових кримінальних правопорушень.

2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Наукові результати не виникають ні звідки, а отримуються (здобуваються) в ході наукового пошуку. Достовірними ці результати можна буде вважати тоді, коли науковий пошук здійснювався за певними правилами, законами, які разом й утворюють методологічну основу наукового дослідження. У цій праці методи були обрані з урахуванням висновків С. В. Хилюк про методологію дисертаційних досліджень з питань Особливої частини кримінального права України [20].

Щоб вирішити питання про систему військових кримінальних правопорушень, потрібно знати родовий об'єкт цих правопорушень і співвіднести з цим об'єктом основні безпосередні об'єкти тих кримінальних правопорушень, які претендують на віднесення їх до військових. Отже, існує необхідність у тому, щоб проаналізувати у відповідній частині чинний КК України й положення інших законодавчих актів, до яких відсилають бланкетні диспозиції кримінально-правових норм. У зв'язку з цим використовувався такий метод емпіричного дослідження, як спостереження («Досліджуючи проблеми Особливої частини кримінального права, – зазначає С. В. Хилюк, – ... всі використовують положення чинного законодавства, що свідчить про застосування спостереження в ході дослідження...» [20, с. 46]). У статті використовувалися КК України, Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», Кодекс цивільного захисту України. Разом з тим використання законодавчого акта означає аналіз його положень, що можливо за допомогою догматичного методу (догматичний метод, на думку С. В. Хилюк, – «це встановлення змісту юридичних норм та нормативно-правових приписів, з'ясування закономірностей дії права за допомогою правил юридичної логіки» [20, с. 53]).

Дослідження військових кримінальних правопорушень як системи проводиться принаймні на двох рівнях: на рівні цілого й на рівні окремих складових цього цілого. На другому рівні розглядаються окремо взяті кримінальні правопорушен-

ня, щодо яких може ставитися питання про визнання їх військовими. Але ці кримінальні правопорушення розглядаються не як конкретні вчинки тієї чи іншої особи, а як теоретична модель (тобто вивчаються склади кримінальних правопорушень). Тому в статті був використаний метод моделювання («Цей метод, – наголошує С. В. Хилюк, – є неодмінним атрибутом будь-якого наукового дослідження Особливої частини кримінального права, адже склад злочину є образним, абстрактним відображенням злочинів, їх моделлю» [20, с. 49]). На першому рівні розглядається система військових кримінальних правопорушень у цілому, як така. Для дослідження системи військових кримінальних правопорушень на першому рівні був використаний системний метод («Досліджуючи кримінально-правовий інститут, окрему норму, склад злочину чи їх елементи, – зазначає С. В. Хилюк, – дослідник повинен виявляти залежність кожного елемента від його місця і функцій в системі, виявляти, наскільки стан системи обумовлений особливостями її окремих елементів та властивостями структури...» [20, с. 51]). За допомогою системного методу був визначений родовий об'єкт військових кримінальних правопорушень, і на цій основі вирішувалося питання про відповідність основних безпосередніх об'єктів конкретних кримінальних правопорушень, які могли б вважатися військовими, зазначеному родовому об'єкту.

Кримінальні правопорушення, передбачені статтями 335–337 КК України, які розглядаються у статті, схожі за своєю спрямованістю, це впливає як із назв статей, так і з того, як у вказаних статтях описані відповідні суспільно небезпечні діяння. Це дозволяє висновок про основні безпосередні об'єкти кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 335–337 КК України, робити за результатами аналізу об'єкта кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого встановлена тільки в якійсь одній зі статей. З цієї метою використовувався метод індукції. Використовувався також метод дедукції, коли основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого у XIX розділі Особливої частини КК України, визначався, виходячи з того, що цей об'єкт мав би відповідати родовому об'єкту кримінальних правопорушень, передбачених у розділі (родовому об'єкту військових кримінальних правопорушень).

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Кримінальних правопорушень, які претендують на визнання їх військовими, немало. Такими насамперед є правопорушення, передбачені у розділі XIX Особливої частини КК України, щодо яких мала б бути здійснена перевірка про «підтвердження» їх військового статусу. Близькими за своєю суттю до військових можна вважати й деякі інші кримінальні правопорушення, зокрема ті, відповідальність за які встановлена у статтях 335–337 КК України. І вже наводилася позиція науковців, які, хоч і не визначають ці правопорушення як військові, але статті про відповідальність за їх вчинення пропонують разом зі статтями про відповідальність за військові правопорушення об'єднати в одному розділі. Схожої

думки дотримується також О. М. Сарнавський, який вважає, що з метою реалізації ідеї здійснення кримінально-правової охорони суспільних відносин в оборонній сфері єдиним комплексом норм, систематизованих в окремому розділі, доцільно включити до цього розділу статті про відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, ухилення від призову за мобілізацією, ухилення від військового обліку або спеціальних зборів – за ознакою їх родового об'єкта [14, с. 57].

Кількість названих кримінальних правопорушень є великою, аналіз їх основних безпосередніх об'єктів в одній статті навряд чи можливий. З іншого боку, кримінальні правопорушення, про які йдеться, неоднакові. Так, ще у 1997 році В. О. Навроцький зазначав, що особливості кримінально-правових норм про відповідальність за військові злочини проявляються, зокрема в змісті норм: норми глави (за КК України 1960 року – *примітка наша*) про відповідальність за військові злочини в багатьох випадках установлюють відповідальність за посягання, однорідні із загальнокримінальними. І далі: «Вони виступають в якості спеціальних норм, виділених за ознаками суб'єкта, предмета, потерпілого...» [21, с. 4–5]. Справді, військова сутність, таких правопорушень, як протиправне вилучення військового майна (ст. 410 КК України), порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК України), порушення правил водіння або експлуатації машин (ст. 415 КК України), *не така вже й очевидна*. М. І. Хавронюк в одній зі своїх праць прямо підкреслює цю обставину: «Загалом стаття 410 є зайвою у КК – з огляду на наявність статей 185–191, 262, 278, 289, 308, 312, 313, 357 та ін., а також п. 11 ч. 1 ст. 67» [22, с. 1306]. Цей висновок може бути поширений і на статті 414 і 415 КК України. Наприклад, незважаючи на те, що в авторефераті дисертації К. Ю. Гаврилової спочатку сказано: «...при збігу об'єктивної сторони і деяких інших ознак, порушення правил поведження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст. 267 КК України) відрізняється від порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення... *родовим та безпосереднім об'єктом злочинного посягання*», далі вже чомусь йдеться дещо про інше: «Але *головною відмінністю* зазначених злочинів є ознаки *спеціального суб'єкта злочину*» (курсив наш. – *примітка наша*) [23, с. 14]. Якщо це так, то чи існує необхідність у виділенні окремої ст. 414 КК України в умовах, коли в Особливій частині чинного КК України статті об'єднані в розділі за родовим об'єктом, а не за ознаками суб'єкта? (К. Ю. Гаврилова саме ознакам спеціального суб'єкта надає вирішальне значення).

Можна поставити під сумнів військову природу не тільки кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 410, 414, 415 КК України. Однак дуже мало ймовірно, що хтось заперечуватиме військову сутність непокори, самовільного залишення військової частини або місця служби, дезертирства (статті 402, 407, 408

КК України відповідно). Це класичні військові кримінальні правопорушення. Щодо цих та деяких інших кримінальних правопорушень сумнівів стосовно їх військової природи не виникає.

Як бачимо, питання про систему військових кримінальних правопорушень є великим за обсягом. Втім правопорушення, відповідальність за які встановлена у статтях XIX розділу Особливої частини КК України, вже не один рік визнаються військовими (деякі такі правопорушення – багато років, інші – менше). Кримінальні правопорушення, передбачені у статтях 335–337 КК України традиційно військовими не визнаються (у чинному КК України теж). Тому питання про можливу військову сутність саме цих правопорушень має бути вирішене насамперед.

Статті 335–337 включені до розділу XIV Особливої частини КК України. Вважається, що з назви розділу Особливої частини КК України можна визначити родовий об'єкт правопорушень, передбачених у відповідному розділі. Це загальне правило. Разом з тим у назві розділу XIV Особливої частини Кодексу використаний зворот «у сфері» («Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації»), на відміну від слова «проти», яке використовується у назвах переважної більшості розділів Особливої частини КК України. Слово «проти» вказує на спрямованість посягання, отже, на об'єкт кримінального правопорушення; слова «у сфері» визначають сферу – область, – в якій вчиняються кримінально протиправні діяння, проте вказівку на об'єкт не містять. З цієї причини І. І. Чугуніков і зазначає: «Якщо, виходячи з назви, є, більш-менш зрозумілим, що саме він (тобто законодавець. – примітка наша) поставив під охорону у розділах I–VI, VIII–XII, XVIII–XX Особливої частини КК, то про що саме йдеться у розділах VII, XIII, XIV, XVI, XVII, залишається тільки здогадуватися» [24, с. 171]. Не важко помітити, що науковець окремо називає ті розділи Особливої частини КК України, у назвах яких використовується слово «проти», й окремо – в яких використовуються слова «у сфері». Тому висновок про те, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених статтями розділу XIV Особливої частини КК України, є відносини щодо охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації, сприйматиметься як передчасний.

На думку М. І. Хавронюка, об'єктом злочину (станом на 2019 рік, на даний час – кримінального проступку. – примітка наша), передбаченого у статті 335 КК України, є порядок комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань [22, с. 1053]. Р. А. Каторкін детально розглядає об'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу й доходить таких висновків. Родовим об'єктом кримінального правопорушення є «суспільні відносини у сфері забезпечення охорони державної таємниці, недоторканності (в оригіналі: недоторканості. – примітка наша)

державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації», при цьому видовим об'єктом (або, як ще висловлюється автор, – родовим об'єктом у вузькому розумінні) кримінального проступку є суспільні відносини, що забезпечують призов та мобілізацію [25, с. 86]. Далі, основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 335 КК України, у *широкому розумінні* є суспільні відносини, що забезпечують комплектування Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, а у *вузькому* – суспільні відносини, що забезпечують призов на строкову військову службу і призов на військову службу осіб офіцерського складу (курсив наш. – *примітка наша*) [25, с. 89].

Як вважає Р. А. Каторкін, існування «додаткового обов'язкового об'єкта ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу доволі спірне та дискусійне». Автор пояснює, чому: «З одного боку, ним можуть виступати суспільні відносини, що забезпечують обороноздатність держави, адже призовник, ухиляючись від військової служби, опосередковано здатен її послабити, бо кожен потенційний військовослужбовець... безцінний і важливий. Невиконання ж ухилянтом свого конституційного обов'язку теоретично ставить під удар безпеку держави», але «виміряти такі наслідки в розрізі одного конкретного ухилянта (суб'єкта злочину) неможливо. Крім того, можна припустити, що ухилянта замінить інший призовник, або ж його присутність (відсутність) жодним чином не відобразиться на обороноздатності держави». У підсумку формулюється висновок про підтримку думки про те, що «в даному складі кримінального правопорушення присутній обов'язковий додатковий об'єкт – суспільні відносини, що забезпечують обороноздатність держави...», автор вважає, що «кожний солдат, призовник і, врешті-решт, громадянин є важливим для своєї держави, тому втрата потенційного військовослужбовця завдає шкоду безпеці держави, її обороноздатності [25, с. 89]. Виділяє Р. А. Каторкін також додатковий факультативний об'єкт, яким, на думку автора, може виступати авторитет держави [25, с. 89].

Від самого початку підкреслимо, що, як наголошує на цьому І. І. Чугуніков, «суспільні відносини нічого не регулюють (вони самі потребують регламентації), нічого не забезпечують (навпаки, забезпечення їх нормального функціонування досягається за рахунок правової та не правової регламентації) і не можуть десь складатися (суспільні відносини невід'ємні від людської діяльності, створюються у процесі цієї діяльності, а тому не можуть ні існувати, ні змінюватися незалежно від неї). Діяльність людини неминуче включається в систему суспільних відносин. Суспільні відносини і людська діяльність самі по собі (автономно) існувати не можуть» [12, с. 176]. Цілком очевидно, що ці міркування актуальні й для об'єкта такого кримінального правопорушення, як ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. Отже, суспільні відносини, які виступають об'єктом даного кримінального правопорушення, *не забезпечують* призов за мобілізацією, *не забезпечують* комплек-

тування Збройних Сил України та інших військових формувань, *не забезпечують* призов на строкову військову службу і призов на військову службу осіб офіцерського складу, *як не забезпечують і* обороноздатність держави (тут за основу взяті відповідні формулювання Р. А. Каторкіна).

Порядок комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань (а так, нагадаємо, об'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу визначає М. І. Хавронюк) *теж навряд чи можна визнати об'єктом* кримінального правопорушення: з одного боку, наголос зміщується з об'єкта на об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, а з іншого – на положення законодавства. Ось що зазначає І. І. Чугуніков: «Використання такої термінології, як «злочини у сфері діяльності, обігу, охорони, забезпечення чи використання» позбавляє об'єкт злочинів у цих випадках будь-якого нормативного складника... Пошук цього складника призводить (приводить? – *примітка наша*) до певних нормативних приписів, які в підсумку й позиціонуються як об'єкти тих чи інших злочинів. Але порушення певних прав, обігу (правил обігу? – *примітка наша*) чи порядку поведження характеризує *не об'єкт*, а об'єктивну сторону відповідного діяння. Порушення тих чи інших нормативних приписів *заподіює шкоду тому, заради чого вони встановлювалися...*» (курсив наш. – *примітка наша*) [12, с. 177].

Складно не погодитися з тим, що призов на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу здійснюється в певному порядку. І цей порядок установлює не хто інший, як держава: відповідно до ч. 5 ст. 15 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [26] порядок організації підготовки та проведення призову громадян України на строкову військову службу визначається цим Законом та нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України. Призов на строкову військову службу (а це саме можна сказати і про призов на військову службу за призовом осіб офіцерського складу) передбачає певну поведінку відповідних суб'єктів. Ця поведінка спрямована на реалізацію зазначеними суб'єктами їхніх прав та обов'язків (і повноважень) і *становить зміст суспільних відносин* щодо призову на військову службу.

Ще одним елементом охоронюваних суспільних відносин є предмет відносин. Предметом суспільних відносин, як зазначає, наприклад, В. Я. Тацій, є усе те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують самі ці відносини. І далі: «Ним завжди є те, що входить до кола людських потреб, а ця обставина саме й зумовлює виникнення і функціонування самих відносин» [27, с. 122]. Предмет суспільних відносин щодо призову на військову службу теж мав би входити в коло потреб, тільки потреб – інтересів усього суспільства, держави, а, отже, і кожної людини. Для того, щоб визначити цей предмет, *слід відповісти на питання про те, з якою метою здійснюється призов на військову службу?* Очевидно, що призов здійснюється з метою *укомплектувати* Збройні Сили України та інші військові формування військовослужбовцями. І в той же час укомплектованість військових фор-

мувань військовослужбовцями *не є самоціллю*: військові формування мають бути укомплектовані військовослужбовцями тому, що це є однією з необхідних умов здатності Збройних Сил України, інших військових формувань якісно виконати (бойові) завдання, покладені на них. З цієї причини й особи, які призиваються на військову службу, *мають бути придатними до неї – придатними до виконання бойових завдань, покладених на Збройні Сили України та інші військові формування*. «Військова служба, – визначено у першому реченні ч. 1 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», – є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності *придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України* (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаних із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності» (курсив наш. – примітка наша). Отже, призов на військову службу здійснюється з метою забезпечення, підтримання на необхідному рівні бойової готовності та боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань. Якби ж призов на військову службу був би самоціллю, тобто якби він здійснювався для того, щоб будь-що укомплектувати Збройні Сили України, інші військові формування військовослужбовцями, то жодних вимог про придатність особи, яка призивається, до військової служби закон не містив би.

Таким чином, ухилення від призову на військову службу, вчинене особою, яка підлягає призову, порушує суспільні відносини щодо бойової готовності та боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань (ці суспільні відносини можна було б визначити як бойова готовність та боєздатність Збройних Сил України та інших військових формувань – за назвою предмета суспільних відносин), а значить, є військовим кримінальним правопорушенням.

Розглядаючи поняття та надаючи кримінально-правову характеристику ухилення від призову на строкову військову службу, І. М. Медведєва зазначає: «... ухилення громадян від проходження строкової служби порушує процес комплектування Збройних Сил України, підриває їх боєготовність, а отже, і обороноздатність країни, а також дезорганізує діяльність державних органів, що здійснюють таке комплектування» [28, с. 335]. Як бачимо, суспільну небезпеку ухилення від призову на строкову військову службу дослідниця пов'язує у тому числі й із *дезорганізацією діяльності державних органів, що здійснюють комплектування Збройних Сил України*. У зв'язку з цим постає питання, чи могла б *діяльність державних органів, що здійснюють комплектування Збройних Сил України*, вважатися і чи вважається об'єктом ухилення від призову на строкову військову службу?

Напевно, діяльність органів, що здійснюють комплектування Збройних Сил України, могла б вважатися предметом охоронюваних суспільних відносин, а самі ці відносини могли б стати об'єктом правової охорони. Тоді низка діянь, які спрямовані на порушення *належної, потрібної державі, діяльності вказаних органів*,

мала б вважатися правопорушенням, зокрема, і кримінальним. Порушення, про які йдеться, можуть полягати *не тільки* в неявці у визначений строк у місце, вказане у повістці, а й у погрозах членам призовної комісії з метою домогтися ухвалення ними рішення, вигідного особі, яка підлягає призову, чи у застосуванні фізичного насильства до членів комісії. Такі вчинки особи, яка підлягає призову, можливо, малоімовірні (набагато простіше не з'явитися за повісткою для проходження призовної комісії) й у ст. 335 КК України не названі. Навпаки, у статті йдеться саме про ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. Це, на нашу думку, дає підстави стверджувати, що за ст. 335 КК України охороняється *не належна і вільна від незаконного впливу діяльність* суб'єктів, які здійснюють призов, а бойова готовність і боєдатність Збройних Сил України та інших військових формувань.

Викладені вище міркування будуть слухними й при визначенні основних безпосередніх об'єктів кримінальних правопорушень, відповідальність за які встановлена у статтях 336 і 337 КК України. Інша справа, що суспільна небезпека ухилення від військового обліку або навчальних (спеціальних) зборів не порівнювана із суспільною небезпекою ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період. Це й знайшло відображення в санкціях відповідних кримінально-правових норм.

У статті 1 КЦЗ України [29] передбачено: «Кодекс цивільного захисту України регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту...». Ухилення від проходження служби цивільного захисту (і не тільки в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації) позначається на *здатності* органу, підрозділу цивільного захисту в повному обсязі й якісно виконати завдання єдиної державної системи цивільного захисту (частини 3, 4 ст. 8 КЦЗ України). У цьому розумінні об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого у ст. 336¹ КК України, близький за своєю суттю до об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 335, 336 та 337 КК України, об'єкта військових кримінальних правопорушень – слід урахувати, що для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, збройного конфлікту чи терористичних актів, проведення відновлювальних робіт, надання гуманітарної допомоги цивільному населенню відповідно до закону можуть залучатися Збройні Сили України, інші військові формування та правоохоронні органи спеціального призначення, утворені відповідно до законів України (ч. 1 ст. 28 КЦЗ України).

У частині 1 ст. 6 КЦЗ України закріплено, що цивільний захист забезпечується з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про національну безпеку України», суб'єктами, уповноваженими захищати населення, території, навколишнє природне середовище і майно, згідно з вимогами цього Кодексу –

у мирний час, а також в особливий період – у межах реалізації заходів держави щодо оборони України. Як бачимо, грань між основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого у ст. 336¹ КК України, з одного боку, та основними безпосередніми об'єктами кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 335, 336 і 337 КК України, з другого, є досить-таки умовною. Однак ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації (ст. 336¹ КК України), все ж не може вважатися військовим кримінальним правопорушенням, на відміну від правопорушень, відповідальність за які встановлена у статтях 335, 336 і 337 КК України.

ВИСНОВКИ

З назви розділу XIX Особливої частини КК України випливає, що кримінальні правопорушення, передбачені в цьому розділі відносяться до військових. При розміщенні статті про відповідальність за певне діяння в структурі Особливої частини КК України може бути допущена помилка. Тому кримінальне правопорушення, яке не є військовим, може бути передбачене в статті розділу XIX Особливої частини КК України, а кримінальне правопорушення, яке за своєю природою є військовим, навпаки, може бути передбачене в статті іншого, ніж XIX, розділу Особливої частини КК України.

Правильність розміщення статті про відповідальність за те чи інше кримінальне правопорушення в структурі Особливої частини КК України, отже, і правильність визначення родового об'єкта кримінального правопорушення, має не тільки теоретичне, а й практичне значення. Це стосується й військових кримінальних правопорушень. Тому місце статті про відповідальність за певне діяння в структурі Особливої частини КК України не може бути довільним.

Кримінальні правопорушення, передбачені в розділі XIX Особливої частини КК України вже майже традиційно вважаються військовими. Проте насправді військова природа далеко не всіх цих кримінальних правопорушень є очевидною і беззаперечною. Деякі кримінальні правопорушення, передбачені в інших розділах Особливої частини КК України в чомусь схожі на військові кримінальні правопорушення, але за змістом чинного КК України такими не визнаються.

Військовими за своєю суттю є правопорушення, відповідальність за які встановлена у статтях 335, 336, 337 КК України. Призов на строкову військову службу та військову службу за призовом осіб офіцерського складу здійснюється для того, щоб Збройні Сили України, інші військові формування могли бути (були) укомплектовані підготовленими військовослужбовцями. А Збройні Сили України та інші військові формування мають бути укомплектовані підготовленими військовослужбовцями, щоб військові формування у цілому (а також військові з'єднання, частини, підрозділи) могли якісно виконати покладені на них завдання. Це означає, що укомплектованість підготовленими військовослужбовцями є од-

нією з умов готовності й здатності Збройних Сил України та інших військових формувань якнайкраще виконати покладені на них завдання, тобто однією з умов бойової готовності й боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань. Ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335 КК України) призводить до того, що військове формування не буде укомплектовано військовослужбовцями так, як потрібно, тому в результаті вчинення кримінального правопорушення створюється загроза заподіяння шкоди бойовій готовності та боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань.

Правопорушення, передбачені у статтях 336 і 337 КК України, теж створюють загрозу заподіяння шкоди бойовій готовності й боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань. Навпаки, об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого у ст. 336¹ КК України, дуже близький до об'єкта військових кримінальних правопорушень, але відрізняється від нього. Тому ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації військовим кримінальним правопорушенням не є.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2013 року / Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=185282 (дата звернення: 06.07.2023).
- [2] Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2014 року / Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=198199 (дата звернення: 06.07.2023).
- [3] Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2021 року / Офіс Генерального прокурора. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=215627 (дата звернення: 06.07.2023).
- [4] Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2023 року / Офіс Генерального прокурора. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=241804 (дата звернення: 09.01.2024).
- [5] Ярмиш О. Н., Іщенко А. В., Давиденко В. С. «Творці» методик розслідування злочинів: професіонали чи переписувачі? *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. № 2 (31). С. 148–154. URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2014/statji_n2-31_2014/30.pdf (дата звернення: 06.07.2023).
- [6] Навроцький В. О. Про військові злочини у воєнний час. (Рецензія на рукопис монографії О. В. Ободовського «Військові кримінальні правопорушення: теорія і практика»). В кн.: *Військові кримінальні правопорушення: теорія і практика. Рецензії на монографію О. В. Ободовського*. Одеса : Юрид. літ., 2023. С. 6–16.
- [7] Виступ Першого заступника Голови Верховної Ради України Р. О. Стефанчука на засіданні Погоджувальної ради депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України 19 жовтня 2020 року / Стенограма засідання Погоджувальної ради 19 жовтня 2020 року. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenpog/show/7542.html> (дата звернення: 06.07.2023).

- [8] Чугуніков І. І. Система статевих злочинів за кримінальним законодавством України: проблеми вдосконалення. В кн.: *Сучасне кримінальне право України: наукові нариси* : монографія / Є. Л. Стрельцов, О. В. Козаченко, Н. А. Мирошніченко та ін.; за ред. Н. А. Мирошніченко, Є. Л. Стрельцова. Одеса : Юрид. літ., 2017. (Сила права. Power of law). С. 323–348.
- [9] Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації : Закон України від 14.03.2018 № 2334-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2334-19#Text> (дата звернення: 06.07.2023).
- [10] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції) : Закон України від 18.02.2021 № 1256-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#Text> (дата звернення: 06.07.2023).
- [11] Кудінов С. С. Проблеми кримінально-правової охорони державної таємниці. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності* : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18–19 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 102–106.
- [12] Чугуніков І. І. Соціально-нормативна концепція об'єкта злочину (кримінального правопорушення). *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* / ред. кол.: М. В. Афанасьєва (голов. ред.), Ю. М. Оборотов (заст. голов. ред.), І. В. Глов'юк (відп. секретар) та ін. Одеса, 2018. Т. XXII. С. 155–190.
- [13] Карпенко М. І. Теоретико-методологічне дослідження злочинів проти встановленого порядку несення військової служби за Кримінальним кодексом України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Ірпінь, 2020. 39 с.
- [14] Сарнавський О. М. Кримінально-правова охорона суспільних відносин у військовій сфері : монографія. Київ : Логос, 2020. 240 с.
- [15] Харитонов С. О. Військові злочини: поняття, система та проблеми кваліфікації : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 40 с.
- [16] Ленда О. Об'єкт самовільного залишення військової частини або місця служби: доктринальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спец. вип. № 2 (121) «Держава і право України в умовах воєнного стану». С. 593–597. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/S2/s-2-2022-593-597.pdf> (дата звернення: 10.07.2023).
- [17] Орловська Н. А., Степанова Ю. П. Самовільне залишення військової частини або місця несення служби: кримінально-правові ознаки і проблеми кваліфікації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 511–515. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2022/122.pdf (дата звернення: 10.07.2023).
- [18] Тимофеев А. О., Когут А. А., Членов М. В. Щодо проблем правової регламентації статті 435¹ «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю» Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 370–373. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/82.pdf (дата звернення: 11.07.2023).
- [19] Фесенко О., Козакова І., Шнирко О., Карпенко М. Правові норми про кримінальну відповідальність за військові кримінальні правопорушення, що потребують подальшого вдосконалення. *Академічні візії*. 2022. Вип. 14. 11 с. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/155/143> (дата звернення: 11.07.2023).

- [20] Хилюк С. В. Методологія дисертаційних досліджень з питань Особливої частини кримінального права України. *Кримінальне право України*. 2006. № 5. С. 43–53.
- [21] Навроцький В. Військові злочини. Особлива частина міжнародного кримінального права: лекції для студентів юридичного факультету. Львів : Юрид. факультет Львів. держ. ун-ту ім. Івана Франка, 1997. 44 с.
- [22] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін. ; за ред. : М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та доповн. Київ : Дакор, 2019. 1384 с.
- [23] Гаврилова К. Ю. Кримінальна відповідальність за порушення правил поведження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2011. 21 с.
- [24] Чугуніков І. І. Об'єкт та об'єктивна сторона складу злочину: проблеми розмежування. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 17. С. 167–181. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vprc_2018_17_23.pdf (дата звернення: 17.07.2023).
- [25] Каторгін Р. А. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу : дис. ... д-ра філософії: спец. 081 – Право. Дніпро, 2021. 262 с. URL: https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df008/d_cory.pdf (дата звернення: 17.07.2023).
- [26] Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 17.07.2023).
- [27] Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, О. О. Володіна та ін. ; за ред. : В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2020. 584 с.
- [28] Медведєва І. М. Поняття та кримінально-правова характеристика ухилення від призову на строкову військову службу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1 (85). С. 332–339. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/05/NV_1_2017.pdf (дата звернення: 18.07.2023).
- [29] Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 19.07.2023).

REFERENCES

- [1] Single report on criminal offenses for January – December 2013 / General Prosecutor's Office of Ukraine. Retrieved from https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=185282.
- [2] Single report on criminal offences for January – December 2014 / General Prosecutor's Office of Ukraine. Retrieved from https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=198199.
- [3] Single report on criminal offences for January – December 2021 / Office of General Prosecutor of Ukraine. Retrieved from https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215627.

- [4] Single report on criminal offences for January – December 2023 / Office of General Prosecutor of Ukraine. Retrieved from https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804.
- [5] Yarmysh, O. N., Ishchenko, A. V., & Davydenko, V. S. (2014). «Creators» of the methodologies of investigation of crimes: professionals or rewriters? *Law Journal «Air and Space Law»*, 2 (31), 148–154. Retrieved from http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2014/statji_n2-31_2014/30.pdf.
- [6] Navrotskiy, V. O. (2023). On military crimes in wartime. (Review of the manuscript of the monograph of Obodovskiy O. V. «Military Criminal Offences: Theory and Practice»). In *Military Criminal Offences: Theory and Practice. Reviews on the monograph of Obodovskiy O. V.* Odesa: Yurydychna literatura.
- [7] Speech of the First Deputy of the Verkhovna Rada's of Ukraine Chairman R. O. Stefanchuk at the meeting of the Conciliation Council of the deputy factions (deputy groups) in the Verkhovna Rada of Ukraine on October 19, 2020 / Transcript of the meeting of the Conciliation Council on October 19, 2020. Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/meeting/stepog/show/7542.html>.
- [8] Chuhunikov, I. I. (2017). The system of sexual crimes by criminal legislation of Ukraine: problems of improvement. In N. A. Myroshnychenko & Ye. L. Streltsov (Editors), *Modern Criminal Law of Ukraine: scientific essays*: monograph (pp. 323–348). Odesa: Yurydychna literatura.
- [9] On Amendments to the Criminal Code of Ukraine Regarding the Protection of Children from Sexual Abuse and Sexual Exploitation: Law of Ukraine. (2018, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2334-19#Text>.
- [10] On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine Regarding the Implementation of the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (the Lanzarote Convention): Law of Ukraine. (2021, February). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#Text>.
- [11] Kudinov, S. S. (2018). Problems of criminal law protection of state secrets. Paper presented at International scientific-practical conference «Criminal law regulation and ensuring its effectiveness». Kharkiv: Pravo.
- [12] Chuhunikov, I. I. (2018). Social and regulatory concept of target of crime (criminal offence). *Scientific Papers of National University «Odesa Law Academy»*, XXII, 155–190.
- [13] Karpenko, M. I. (2020). *Theoretical and methodological study on crimes against established procedure for rendering military service under the Criminal Code of Ukraine* (Doctoral thesis, University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine).
- [14] Sarnavskiy, O. M. (2020). *Criminal law protection of social relations in the military sphere*. Kyiv: Logos.
- [15] Kharytonov, S. O. (2019). *Military crimes: meaning, system and qualification problems* (Doctoral thesis, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine).
- [16] Lenda, O. (2022). Object of voluntary abandonment of a military unit or place of service: doctrinal problems and ways to solve them. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 2022. Special Issue, 2 (121) «State and law of Ukraine under martial law», 593–597. Retrieved from <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/S2/s-2-2022-593-597.pdf>.
- [17] Orlovska, N. A., & Stepanova, Yu.P. (2022). Self-willed leaving of a military base or service place: criminal law sign and qualification problems. *Legal Scientific Electronic Journal*, 5, 511–515. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/5_2022/122.pdf.

- [18] Tymofieiev, A. O., Kohut, A. A. & Chlenov, M. V. (2022). Regarding the problems of legal regulation of article 435¹ «Insult of honor and dignity of a serviceman, threat to a serviceman» of the Criminal Code of Ukraine. *Legal Scientific Electronic Journal*, 6, 370–373. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/6_2022/82.pdf.
- [19] Fesenko, O., Kozakova, I., Shnytko, O., & Karpenko, M. (2022). Legal rules on criminal responsibility for military criminal offences that need further improvement. *Academic Visions*, 14. Retrieved from <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/155/143>.
- [20] Khyliuk, S. V. (2006). Methodology of dissertation studies on issues of the Special part of the criminal law of Ukraine. *Criminal law of Ukraine*, 5, 43–53.
- [21] Navrotskyi, V. (1997). *Military crimes. Special part of the international criminal law: lectures for the students of the Faculty of Law*. Lviv: Faculty of Law of the Ivan Franko State University of Lviv.
- [22] Scientific and Practical Commentary on the Criminal Code of Ukraine. (2019). In M. I. Melnyk, & M. I. Khavroniuk (Ed.). 11th edition. Kyiv: Dakor.
- [23] Havrylova, K. Yu. (2011). *Criminal responsibility for infringement of rules for handling with explosives, flammable and caustic substances or radioactive materials* (Thesis for the degree of candidate of legal sciences, International Humanitarian University, Odesa, Ukraine).
- [24] Chuhunikov, I. I. (2018). Object and objective elements of crime: Differentiation problems. *Journal of the South Regional Center of National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 17, 167–181. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vprc_2018_17_23.pdf.
- [25] Katorkin, R. A. (2021). *Criminal liability for avoidance of conscription for active military service, compulsory military service for officers* (Dissertation submitted for the Doctor of Philosophy, Dnipro, Ukraine). Retrieved from https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df008/d_copy.pdf.
- [26] On Military Duty and Military Service: Law of Ukraine. (1992, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.
- [27] *Criminal law of Ukraine. General part*: textbook. (2020). In V. Ya. Tatsii, V. I. Tiutiuhin, & V. I. Borysov (Ed.). 6th edition. Kharkiv: Pravo.
- [28] Medvedieva, I. M. (2017). Concept and criminal-legal description of military service evasion. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1 (85), 332–339. Retrieved from https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/05/NV_1_2017.pdf.
- [29] Code of Civil Protection of Ukraine: Code of Ukraine. (2012, October). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

Олександр Васильович Ободовський

Кандидат юридичних наук

Доцент кафедри кримінального права

Національний університет «Одеська юридична академія»

65009, вул. Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна

Oleksandr V. Obodovskyi

Candidate of Law

Associate Professor of the Department of Criminal Law

National University «Odesa Law Academy»

65009, 23 Fontanska doroha Str., Odesa, Ukraine

Рекомендоване цитування: Ободовський О. В. Про військовий характер деяких кримінальних правопорушень. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 1. С. 195–215.

Suggested Citation: Obodovskyi, O. V. (2024). On the Military Nature of Some Criminal Offences. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 31 (1), 195–215.

Стаття надійшла / Submitted: 09/01/2024

Доопрацьовано / Revised: 09/02/2024

Схвалено до друку / Accepted: 28/03/2024